

Déri Balázs

Ünneprendellenességek

Vitacikkem, amely a IX. Magyar Egyházzenei Kongresszuson elhangzott előadásomon alapul, de azt itt-ott kiegészítettem, mert az azóta eltelt időben több ponton újragondoltam, két kérdéskört vet föl:

Déri Balázs zenetudós, klasszika-filológus, középkorkutató, az ELTE BTK Latin Tanszékének vezetője, egyetemi tanár.

1) Mitől, milyen ünnepellenes (hogya a címmel játszom: ünneprend-ellenes) szemlélettől és nem-ünnepektől kell megtisztítani a keresztény ünneplést, a liturgikus évet?

2) Mi, milyen szemlélet és milyen ünnepek hiányoznak (ünnep-rendellenességként) liturgikus évünkéből, vagy melyeket nem tudjuk méltón megülni?

S még két előzetes megjegyzés: vitacikkem a műfajnak megfelelően nem tompít, nem sandít eleve kompromisszumokra, hanem a szó első etimológiai értelmében provokatív, vagyis elő akarja hívni, „ki akarja ugrasztani...” a hamis ünnepszemlélet „nyulait a bokorból”, és elő akarja hívni az igazi ünneplést — régies szóval — a „zugolyból”; másrészt illetékesség okán nézőpontom elsősorban római katolikus, s egyfelől jó példák iránti csodálattal tekintek a zsidó és bizánci felekezetek és rítusok érintetlen ünneprendjére vagy itt-ott akár helyükön megtartott protestáns ünnepekre is, másfelől konkrét, első javaslatként a nagy többséget, minden keresztényt-kereszttyént érintő, de a másképpen hívőket vagy nem-hívőket sem sértő változtatást vetek föl.

Mi az ünnep — és mi ünnep, mi nem ünnep?

Az első ponthoz kezdjük szakszótisztázással: nemzeti ünnep, állami ünnep, munkaszüneti nap — egyházi ünnep, vagyis *ünnepe* (= id nap, 'szent nap').

Az 1991. évi VIII. törvény így rendelkezett a Magyar Köztársaság nemzeti és állami ünnepeiről:

Az Országgyűlés a Magyar Köztársaság államiságáról történő méltó megemlékezés céljából az alábbi törvényt alkotja:

1. § A Magyar Köztársaság nemzeti ünnepei:

a) március 15-e, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kezdetének, a modern parlamentáris Magyarország megszületésének napja,

b) augusztus 20-a, államalapító Szent István ünnepe,

c) október 23-a, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napja.

2. § Az 1. §-ban említett nemzeti ünnepek közül augusztus 20-át az Országgyűlés hivatalos állami ünnepé nyilvánítja.

A leghatározottabban kéretik, hogy legyünk nagyon érzékenyek: a rendszerváltó polgári országgyűlés egy ponton lényegében illetékességén messze túllépve vallási kérdésbe avatkozott bele, amikor „államalapító Szent István” ünnepéről beszélt. Ehhez ugyanis csak akkor lenne köze, ha elfogadnánk, hogy a „szent” nem a vallási jelenség legsajátosabb terminusa lenne (ez Rudolf Otto híres könyve óta általánosan elfogadott tény), hanem valami semmitmondó megkülönböztető jelző, lehetne éppen „Rótszakállú” vagy „Oroszlánszívű”, „Szép”, „Nagy” vagy csak egyszerűen „Első”. Nem! Államalapító királyunk neve előtt a „Szent” szó mást jelent katolikusnak és orthodoxnak (mióta a bizánci egyház szentjei sorába iktatta István királyt, e kettőnek ma lényegében ugyanazt), mást jelent evangélikusnak vagy anglikánnak, igen mást a reformátusnak, unitáriusnak, evangélikánnak, neoprotestánsnak, zsidónak, muszlimnak, másféle hívőnek, nem hívőnek. Ezt még akkor is figyelembe kell venni (mindenkinek, civilnek és a népegyháziság maradványaitól is irtózó egyháziaknak is), ha az ország lakosságának többsége valamilyen módon katolikusnak tartja magát. És akkor is, ha az „ünnep” az eredeti etimológiai jelentésétől régen eloldódva-elfejlődve nem ‘szent nap’, ‘id nap’, hanem csak ‘emléknap’.

Egyébként is zavaró a folytonos szentezés. Olvasóink észrevehették, hogy lapunkban, amelynek felelős szerkesztője —csak saját nevemben nyilatkozhatom— veszekedett híve a tradicionalizmusnak, soha, vagy ha egyáltalán, a legitimább esetben írjuk le —mondjuk— a „szentmise” szót; ha ezt látom egy kéziratban, kijavítom. A több kevesebb, a kevesebb több. Még kegyes énekeink sem használják túl-el a szent szót: „Hol vagy István király?”, kérdezzük, bizonytalannal nem csak a szótagszám keretei miatt. Tényleg, hol is van István király a polgári alkotmányban?

Korábban alkotmánymódosítást kezdeményeztem volna a vallási szempont kiüresítése ellen tiltakozva, de most, a vélhető új alkotmányozási folyamatban csak javaslom, hogy állami ünnepünk indokolásában ez szerepeljen: „augusztus 20-a : államalapító István király ünnepe”. A magyar honfiérzelem kifejezése sem bántaná jogi érzékemet: „augusztus 20-a: államalapító István királyunk ünnepe”. És nem érezném sérelmesnek, ha csak ennyi lenne: „a magyar államalapítás ünnepe”. Az ősmagyarkodás újra elhatalmasodó közegében talán ez emelné ki a legjobban a keresztény államalapítás egyediségét.

Korrekt a munka törvénykönyve (1992: XXII. tv.) a 125. § (2) bekezdése. Hatályos szövege —2001 óta mint (3) bekezdés— hozzáidézve a (4)-et is:

(3) *Munkaszüneti nap: január 1., március 15., húsvéthétfő, május 1., pünkösdhétfő, augusztus 20., október 23., november 1. és december 25–26.*

(4) *Ha a munkaszüneti nap vasárnapra esik, az e napon, illetve a húsvétvasárnapon és a pünkösdvasárnapon történő munkavégzés tekintetében a munkaszüneti napra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.*

Ha elfogadjuk is a szavak jelentésmódosulásának nyelvészeti tényét, újra meg újra figyelmeztetően kell fölemelnünk az ujjunkat: nem minden „ünnep” ünnep. Nekünk az év köre a liturgikus ünnepek körét kell jelentse mindenk előtt: világosan kell látni, hogy a polgári demokrácia (és természetesen a bármilyen színezetű és árnyalatú diktatúra, vagy akár a laikus királyság, császárság) ideológiai támasza, hivatkozási alapja szükségszerűen valami pótvallás, és amikor ez „ünnepeket” ül, önreprezentációs, önigazoló, ideológia-alapozó céllal emlékeztet fölemelő vagy gyászos történeti, de még a legnemesebbek esetében sem üdvtörténeti eseményekre. (Egy „őseinket felhozád ...” kezdetű szöveg csak akkor lehet istentisztelet része, ha zsidó őseink Egyiptomból Kánaánba való felhozatalára emlékeztet: üdvtörténeti eseményre.) Csak pótvallás tarthatja istenének a „magyarok istenét”, pótvallás szólíthatja meg bibliai-liturgikus formulával istenivé emelt vezetőjét („Lenin élt, él, élni fog” kellett kiáltanom talán még kisdobosként a kultúrházban a fél falu előtt egy november 7-i vasárnap délután; anyukám hazafelé, az istentiszteletre sietve leszárt, hogy annyira lelkesen szavallottam). Pótvallás „szent”-nek akár a világszabadságot is mondhatja, emléknapijait „ünnepek”-nek nevezi, „hymnuszt” énekel (pedig a himnusz Ágoston, de a homérosi költő szerint is: énekel istendicséret — s az lenne-e a világ annyi himnusza?). A pótvallás tarthat körmeneteket is (az már majdnem mindegy, hogy Kádár János dísztribünje előtt vonul üdvözült tekintettel a vörösnyakkendő s úttörő-ministráns vagy a pluralista demokrácia bármiféle pártvezetői előtt lengenek a vexillumok), tarthat közös emlékétkézéseket kommúnió gyanánt (majálisokon bográcsgulyásból vagy fogadásokon pezsgővel-kaviárral). Amit egyszer a zsidó-keresztény vallás megszentelt, a szent, az istenség fogalma, az esztendő visszatérő napja, a közös étkezés, az itt visszafordul: szakralitásától megfosztva egy pótvallás fogalmi készletét és cselekvérendszerét szolgálja.

Az ún. felszabadulás, a Tanácsköztársaság, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepei nyílt hazugságok voltak, noha ideiglenesen nem is keveseknek szörnyűségeket vagy igazságtalanságokat látszottak orvosolni. Legyünk érzékenyek azonban a valóban tiszteletreméltó nemzeti emléknaphoz való keresztény viszonyunkban is. A megkülönböztetés lelkével „ünnepejünk”, azaz így üljük meg ezeket az emléknaphoz! És próbáljuk megérteni a radikálisan nem ünneplőket is és azt is, hogy személyes ünneplésünket annyi minden, élmény, neveltetés, politikai háttér befolyásolja. Én sem március 15-én, sem október 23-án nem „ünnepelek”, csak emlékezem s élvezem a munkaszünetet. Az előbbi azért nem ünnepelem, mert nem vallási ünnep, ráadásul még retorikai túlzásként is elfogadhatatlannak tartom az „Akasszátok fel a királyokat”-féle szöveget; egy költő ne legyen hordórétor. Néha a sajtótól való szabadságot is jobban hangsúlyoznám, meg azt a pontot a tizenkettőből, amelyet érthető vagyis érthetetlen hallgatás övez. És bennem ehhez a naphoz kapcsolódik a vallás és politika összekeveredésével „kiakasztott” és ellene tiltakozó tanítványaim súlyos bűnhődése, több évvel ezelőtt. A tavaszi napsütésre apám

öt éve e napon történt halálának emlékezete is árnyat vet, mégis élvezem a munkaszünetet, különösen, amikor a Magyar Egyházzenei Társaság kongresszusa erre a napra esik. Az utóbbit elsősorban szintén azért nem „ünnepelem”, mert nem vallási ünnep, s mert annyi részletet és indítékot nem látok világosan. Túlzott ez az időbeli közelség, ráadásul első valódi, egészen pontos emlékem kötődik hozzá: két éves és három hónapos voltam, amikor azon a rettenetes novemberi éjszakán közvetlenül a szolnoki országút mellett levő lakásunkban feldübörögtek a Pest felé vonuló tankok.

Bár önmagában véve sem problémamentes, hogy egy katolikus vallási ünnepre, Szent István király napjára esik egy állami emléknap, az államalapítás, sokkal elfogadhatatlanabbnak tartom, hogy egy vallásilag sem homogén társadalomban mindenki Szent István király ünnepének kell nevezze ezt az állami emléknapot. Egyáltalán nem tartom kevésbé magyarnak és rendes embernek azt, aki vallási nézeteihez következetesen ragaszkodva István királyt, netán I. Istvánt mond. (Természetesen, ne támadólag tegye, ne sértsen meg engem sem, aki Istvánt szentnek tudom, mert egyházam így tartja.) Tisztelem azokat, akik a hitújítás egyházaiban igyekeznek keresztények lenni, már csak azért is, mert sok-sok őszám és a magam régebbi hitét is megtisztalom ezzel. Az európai történelem és saját kultúráim részének (bár néhány szempontból problémás részének) tartom a felvilágosodást vagy akár a szabadkőművességet: szabad és egyenlő emberekkel testvériesen szeretnék élni, s lelkiismeretfurdalás nélkül hallgatom a Varázsfuvolát, sőt ha basszista lennék, szívesen énekelném a főpap szerepét is. A magyar kultúra és a magyar önazonosság részeként tartom nagyra a Nemzeti dalt az esküvéssel és a magyarok istenével együtt, és templomon kívül (de csak kívül) a legmélyebb érzésekkel éneklek a magyar nép vérzivataros századairól szóló éneket. Nem tartva teológiailag magyarázhatónak, de mert lényegileg nincs köze valláshoz, ezért kimagyarázandónak sem az előzetes bűnhődés fából-vaskarikáját: ezt a költői szabadság körébe utalom. S magam is költő lennék.

A papok-lelkészek érzéketlensége után nem csoda a rájuk bízottak vaksága. Vak vezet világtalant. Hogy miképp viszonyul a „szent” katolikus (orthodox) fogalmához a különféle irányzatú protestáns vagy a zsidó, illetékesség híján nem tárgyalhatom. De engedtessek meg, hogy nehezen érthetőnek gondoljam, ha katolikus egyházam lelki vezetői a külső szemlélő számára gond nélkül asszisztálnak Szent István, a liturgikus aktusban felkent magyar király ünnepének civil kiüresítéséhez, ha ünnepeiket (nem csak Rákosi Mátyás vagy Kádár János által szorongatva, hanem a teljes szabadság korában is) a polgári élet elvárásrendszeréhez igazítják. De hogy más felekezetűnek is mondjak megemészténivalót: református és baptista őseim botránkozására lett volna, ha liturgia részévé teszik számukra a polgári állam jel-énekét, vagy lelki vezetőjük a Szent István-napi misén ország-világ előtt éneklie a Boldogasszony anyánkat.

Míg a morális követelmények megfogalmazásában (szószéken, gyóntatószékben és a médiákban) a magyar felekezetek-egyházak vallási vezetői, papjai, lelkészei a hivatásuknak általában a magaslatán állnak, s Magyarországon nincs számottevő vallási tényező, amely megadná magát a korszellemnek, íme, a nemzeti érzés mintha fölülírni látszanék dogmatikai tételeket, s rituális tekintetben még nagyobb a zűrzavar.

Könyörögjünk a megkülönböztetés lelkéért, hogy megtisztítsuk a liturgikus évet a rendellenességektől: nem csak a nemzeti és állami ünnepek templomi ünneplésétől és a hozzájuk tartozó gondolatrendszerektől, cselekvési formáktól, hanem egyenesen attól, hogy amazok kiszorítsák a vallási ünnepeket! Sőt, meg kell szabadítani az egyházi évet a burjánzó emléknaptól (nincs itt hely, de hosszan lehetne sorolni az ilyen-olyan, bár sokszor nemes vagy fontos dolgokról megemlékező vasárnapok tömegének botránját). Nem csak az egyházi esztendő egyházi ünnepeinek teszünk jót ezzel — jót tesz ez március 15., augusztus 20. és október 23. megemlékezésének is. S szívesen megülném majd egyszer a vasárnapokat bevásárló-szentélyekben ünnepeltető, arctalan vagy inkább pofátlan globális pénzvilágtól való megszabadulás emléknapját.

Régi ünnepek — új munkaszüneti napok

A második ponthoz tartozó teológiai alapvetés bizonyos legfontosabb pontjai elhangzottak a IX. Magyar Egyházzenei Kongresszuson, és meg is jelentek lapunk hasábjain; a hazai protestáns (evangélikus, illetve református) egyházak liturgikus-teológiai szakemberei hallatlanul mély és bátor fölvetésekkel léptek a nyilvánosság elé a közelmúltban. Törekvéseik sok ponton konvergálnak más hagyományhű közösségek és egyének meglátásaival és cselekvési szándékaival. Olyan közös pontról van itt szó, amely egyenesen megkövetelné az ökumenikus gondolkodást és cselekvési tervet. Más területek szakembereire is szükség van az érvrendszer kidolgozásához, különösen, ha nem méltón megtartott ünnepeinknek munkaszüneti nappal való megülnését is el akarjuk érni.

Ha a kezdeményezés rajtam állna, először is egy történészt fölkérnék arra, —hogy ne markoljunk túl nagyot—, tárja föl a két világháború közti Magyarország ünnepszabályozását és a mögötte rejlő ideológiát. Ez azért fontos, mert sejtethető, hogy a rendszerváltozás utáni ünneprendekezésben (talán csak az érthető kapkodás miatt) nem átgondolt teológiai szempontok játszottak szerepet, hanem vélhetően az ún. keresztény kurzus valamelyes restaurációjának igénye. Ha nem így lett volna, akkor a katolikusok a szent háromnap megülnésének a XX. századi liturgikus mozgalom általi újrarahangsúlyozása értelmében s természetesen teljes összhangban a nagypénteknek a protestantizmusban eleve meglevő kiemelt fontosságával, a nagypénteket, nem pedig pünkösdhétfőt kérték/tették volna munkaszüneti nappá — miközben egyrészt a II. Vatikánum utáni ünneprendekezés megfosztotta a pünkösödöt az oktavájától, tehát pünkösdhétfőn nincs nagyon mit ünnepelni, de a protestánsok is csak

keresik a funkcióját: még legjobb a kórustalálkozók és gyülekezeti kirándulások rendezése. De sajnos, leginkább csak marad a hosszú hétvége, munkával a kiskertekben, pénzesebbeknek esetleg egy repülőút erős kedvezményekkel vagy egy wellness-hétvége!

Egy egyháztörténészt megkérnék arra, hogy mutassa be a nyílt majd burkolt egyházüldözés korának ünneprendezéseit. Azt, hogy akkor még kényszer hatására megtörtént az, ami aztán csak megerősödött a modern polgári élethez való, kényelmességi szempontú igazodással, s most legjobb esetben is lustasággal magyarázhatóan még mindig, sőt erényként, vívmányként megvan: a Zsinat előtt, állami nyomásra ugyanis már jórészt megtörtént az ünnepek vasárnapra helyezése.

Egyháztörténész-teológus tárhatná föl a II. Vatikánum „ünneprendezései” előkészítésének és vitáinak dokumentumait, a mögöttes teológiai szempontokat. Magyar vonatkozásban először is azt, hogy a Novus Ordo új ünneprendjét az MKPK az 1969. szeptember 17-i, „Az új Calendarium Romanum és Ordo Missae ismertetése és bevezetése” című liturgikus rendelkezésben hogyan és milyen indokokkal írta elő. Majd bemutathatná 1973. március 13-a hatását: ekkor történt ugyanis a parancsolt ünnepek rendjének módosítása: karácsony, újév (kiskarácsony) és Nagyboldogasszony megmaradt, vízkereszt, áldozócsütörtök és Úrnap vasárnapra kerül át. Péterpál, Mindenszentek és Szeplőtelen Fogantatás megszűnt parancsolt ünnep lenni. Ezek és a régebben megszűntetett parancsolt ünnepek lettek a „tanácsolt ünnepek”.

Pártdokumentumok, minisztériumi és országgyűlési jegyzőkönyvek és a korabeli sajtó átvizsgálását és bemutatását kérném egy következő kutatótól: hogyan történt a rendszerváltozás után, az Antall-kormány alatt az ünnepek törvényi szabályozása; örülnék, ha ki tudná deríteni, hogy mindebben az egyházaknak milyen szerepe volt.

Elég élénken él az emlékezetemben november 1-nek a politikai kulturálatlanság sok jegyével kísért bevezetése (1999. évi CXXXIII. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény módosításáról.) Különösen szálka ez a munkaszüneti nap a szememben, de példája rávilágít arra, hogy nem lehetetlen az ünneprend módosítása.

A törvény indoklása rendkívül tanulságos volt:

A munkaszüneti napok felsorolását a hatályos Munkatörvénykönyv szabályozza. A Mindenszentek ünnepe —eredetét tekintve— olyan katolikus egyházi ünnep, amelyen azon szentekről emlékeznek meg, akiknek nincs külön emléknapjuk az egyházi naptárban. Az ünnep még a VII. századra nyúlik vissza, de az ünnepet az egész katolikus egyház számára IV. Sixtus pápa terjesztette ki és tette kötelezővé a IX. század közepén. Több egyházi ünnephez (húsvét, karácsony) hasonlóan is az elmúlt években a Mindenszentek napja —bár megőrizte vallási eredetét és tartalmát— átlépte ma már katolikus eredetét és országos ünneppé vált.

(Ezt vitatta, szerintem lényegében helyesen, de véleményem szerint nem meggyőző érveléssel és stílussal egy neves politikus lelkész. Érdemes lenne föltárni a protestáns és neoprotestáns közvélemény és a sajtó reakcióit is. Az igazság kedvéért megjegyzem gyermekkorom tapasztalata alapján, hogy a régebbi neoprotestánsok is vágytak a halottak napjára. A baptista temetőben nem volt gyertyázás, így aztán többen mentünk a katolikus temetőbe...)

Olyan ünneppé, amikor a családok —világnézeti hovatartozás nélkül— saját halottaikról, elhunyt családtagjukról, rokonukról emlékeznek meg és gyertyát gyújtanak nem csak a „Mindenszentek”, hanem kedves halottuk tiszteletére is. Ez az ünnep az azt követő november 2-i halottak napjával lényegében egybeolvadt és a halottakra való emlékezés napjává vált. Ma Magyarországon pedig szinte kivétel nélkül mindenki családjában van kire emlékezni.

A Mindenszentek napja a nyugat-európai országokban (Ausztriában, Belgiumban, Finnországban, Franciaországban, Németország több tartományában, Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban és Luxemburgban) a fentiekhez hasonló okokból is — munkaszüneti nap. Magyarországon összesen kilenc ünnep minősül munkaszüneti napnak. A nemzetközi gyakorlatban az egyes országokban a munkaszüneti napok száma lényegesen magasabb.

Nem elemzem a gondolati összevisszaságot, szakrális és profán, köz- és magánszféra zűrzavaros hivatkozásrendszerét, és a heortológiai szénakazlat: Mindenszentek és Halottak napja valódi összekeverését a látszólagos tisztázás ellenére. Az eredményt látjuk. Van természetesen olyan is, aki így könnyebben föl tudja keresni távoli sírkertben nyugvó szeretteit és a messze élő rokonságot, de áldozattal régebben is megtehettük ezt. Az egyszerű igazság ez: egy-két év alatt Halloween lesz a javából, ha nem vigyázunk. Egy budapesti, külső kerületi temetőt szoktam leginkább meglátogatni. Ott, ahol régebben nyugtató gyertyafény lobogott majdnem minden síron, ma érzékelhetően sokkal kevesebben vannak kinn a szomorkás estén. Talán most volt idejük napal? Lehet. De talán azért is, mert a „szeretett halottaik emlékétől” egész nap szeszben vigasztalódó, üvöltöző hordák verik föl a temetők csöndjét.

Az érvrendszer (már ha a törvény indoklása rendszerszerű) nemzetközi oldalát is érdemes biztosabb alapokra helyezni. Azóta, hogy EU-tagok lettünk, zsebnaptárainkban is szembesülünk azzal, hogy a néhány nemzeti és állami ünnep mellett a miénknél valóban lényegesen több keresztény vallási ünnepet ülnek Európa-szerte. Szinte kivétel nélkül munkaszünettel tisztelik meg nagypénteket a déli, katolikus gyökerű országok, még inkább az északi protestánsok, és az erős protestáns közösségekkel bíró Hollandia, Anglia, Németország. Tanulságos az autonóm egységek külön szabályozása (Spanyolországban, Németországban — itt protestáns–katolikus többség szerint), egyáltalán tanulságos a többségi szempont, éspedig nem a valóságos vallásgyakorlás, hanem a nominális egyháztagság, a hagyományok figyelembevételével.

És igen tanulságos a jelentős keresztény kisebbséggel bíró közel-keleti államok, Libanon, Szíria vagy akár Egyiptom (karácsony!) ünnepszabályozása. Indiáé még inkább: nem a gyarmati múlt emléke, hogy karácsony minden államban ünnep, és hat olyan állam kivételével, ahol alig élnek keresztények, egész Indiában munkaszüneti nap a nagypéntek.

Szükség és mód is van legalább nagypéntek munkaszünetté nyilvánítására, de ez megfontolandó néhány más ünnep esetében is.

Cselekvési terv

1. Vallási indokból, ezért teológiailag kifogástalan érveléssel, a nemzetközi gyakorlatra és a magyar állampolgárok pihenéshez való jogaira is hivatkozva, —az idézett törvény indoklása szerint „az egyes országokban a munkaszüneti napok száma lényegesen magasabb” —, közös egyházi kezdeményezéssel hamar el lehet s kell érni a nagypéntek munkaszüneti nappá nyilvánítását.
2. Sokan szívesen igazodnának azon európai országokhoz, ahol áldozócsütörtök (nagyon sokhelyütt), vízkereszt és Nagyboldogasszony (elég sok helyen), Úrnapja (néhány országban) munkaszüneti napon ünnepeltetik. A katolikus többségre hivatkozva, de a kisebbségtől is megértést kérve ragaszkodni kellene Nagyboldogasszonyhoz és Úrnapjához is.
3. Ha kell, bizonytal sokan lemondanánk pünkösöd másnapjáról és/vagy Mindenszentekről, de miért kellene, ha már megvannak, és alig van ünnepünk?
4. Ahhoz, hogy egyszer az evangélikusokkal együtt vízkeresztet és minden protestánssal együtt áldozócsütörtököt kérhessük munkaszüneti napnak, először a római rítusú katolikus egyháznak kell nagyot lépnie mindezen ünnepeknek vasárnapról a helyükre való visszaállításával, ugyanakkor az elnyomott vasárnapok felszabadításával, vagyis a liturgikus év két súlyos rendellenességének leküzdésével (hozzá kapcsolódóan a hagyományos éves perikópa-rend visszaállításával) Ha valaki nap közben dolgozik, majd este megy misére! Akkora áldozat ez? Amit, nagyon helyesen, szószéken, gyóntatószékben, lelki beszélgetésekben morális tekintetben elvár tőlem, a laikustól az egyház és annak fölszentelt papja, várja el tőlem és magától rituális tekintetben is.
5. Egy zsidó ünnepet nemcsak a jelenlegi kis számú zsidóság, hanem a bizonyosságok/vértanúk minket körülvevő fellegei miatt (Zsid 12,1) országos munkaszünettel kellene ünnepelni, talán a zsidó Újévet. (Az őszi nagyünnepeknek a római keresztény megfelelője a szeptemberi kántorböjt szombatja. — A bizánci szertartású egyház ma is szeptember 1-jét tartja az egyházi újév kezdetének.)
6. Az önkormányzatiság szellemében helyi szinten biztosítani lehetne (kellene) a történeti orthodox kisebbségek eltérő naptára szerinti munkaszünetet (legalább a karácsonyt és a húsvétot).